

Veronika Tydlitátová: Jak je to vlastně s Hejdánkovým křesťanstvím? [2001]

Motto: „Teologie je prostředek, který umožňuje agnostikům setrvat v církvi.“
(britský sitcom Jistě, pane premiére)

Významný český teologizující filosof Ladislav Hejdánek napsal pod dojmem konference v Mülheimu[,] a zejména pod dojmem z příspěvku profesora Lüdemanna pět otázek či tezí, které by měly otevřít v českých luzích a hájích diskusi o liberálních, ortodoxních či pietistických vyhlídkách křesťanských obcí. S překvapením si uvědomuji, že právě o těchto zcela zjevných a živých (někdy i bolestných) otázkách se u nás příliš nemluví. V církevním prostředí se jaksi němě předpokládá, že teologové a vzdělaní sboroví laici tak či onak, úspěšně či méně úspěšně, elegantně či křečovitě řeší osobní dilema víry v moderním (či postmoderním?) světě, k čemuž jim může napomoci některá ze sofistikovaných teologií, zatímco lidé mimo církve jen s údivem poslouchají zblábolená a nesrozumitelná slova, která by prý měla nějak souviset se Slovem, s Logem či smyslem života. Myslím, že není jejich vinou ani znakem hříšné zatvrzelosti, že v církevním ptydepe mnoho Logu nenacházejí. Pro většinu teologů, jak se zdá, je už klasický liberalismus překonaný, zatímco pro mimocírkevní agnostiky může ještě skýtat mnohá kouzla. Rozhodně bych se přimlouvala, abychom liberální teologii hned nehrnuli na smetiště dějin, protože pro mnoho nemocných duší je jedinou cestou k evangeliu. Nehledě na to, že leckteré kritiky druhořadých teologů vyznívají trapně ve srovnání s dílem velikánů, kteří liberální teologii proboujávali. Trocha skromnosti šlechtí každého učence a kupodivu i teologa. Přesto nelze zapřít, že v evangelických kruzích už delší dobu liberalismus jaksi skomírá, zřejmě neskýtá dost duchovní výživy. Kantovský důraz na etiku může na nějakou dobu křesťanství podepřít, ale také se může stát to, co denně vidíme ve společnosti, že církve jsou chápány pouze jako jakýsi morální policajt, který je tu od toho, aby se míň kradlo, míň smilnilo a aby děti nezlobily a nekouřily za školou. To jsou pokleslé následky dlouho a nekompetentně kázané liberální teologie. K ještě podstatnějším problémům kantovské teologie se vrátím na konec.

Vítězný nástup barthiánské dialektické teologie v českém evangelickém prostředí možná inspiroval mnoho tradičních křesťanských duší a jistě sehrál pozitivní roli v konstituci evangelických sborů. Pro necírkevníky až na výjimky, které už stejně skončily v církvích s tužší kázní, je však renesance ortodoxie nestravitelným soustem, podle slavného Barthova výroku by nám tu leželo mnoho chcíplých ptáčků. Profesor Hejdánek navíc upozorňuje na fakt, že u nás ani nešlo o skutečné barthiánství, ale o slabý odvar, který se tvrdě řečeno vyhnul konfrontaci s Bultmannem i s Bonhoefferem. Nerada bych zabíhala do nevonných detailů, ale zcela soukromě se nemohu zbavit podezření, že v prostředí bolševického Československa bývala formální neoortodoxie vhodným zdůvodněním společenského alibismu. Doufám, že se hluboce mýlím, prosím, poučte mne.

Co se týká neopietismu, který nachází Hejdánek u velké části evangelických farářů, je třeba říci, že podobné proudy kupodivu oslovují stejně církevníky určitého typu stejně jako necírkevníky stejného typu. Zdá se, že neopietismus by tedy mohl skýtat jistou platformu, na níž

se může potkat tradiční křesťan s postmoderním agnostikem, ale co je pozoruhodnější, také s jiným křesťanem, ba s jinověrcem vůbec. Je známým faktem, že pokud nebude hinduista sahat pietistovi na Pána Ježíše (a inteligentní krišnovský misionář to neudělá), báječně si oba porozumí a snad se i vroucně pomodlí. Nerada bych zlehčovala kultivovaný pietismus, to znamená tolerantní vroucí zbožnost. Želbohu jsou u nás i netolerantní, ba přímo zlí náboženští fanatici, ale o těch snad není třeba se šířit. Patří prostě k té hromadě křesťanských slonů v porcelánu, kterým bude přidělen řád za zásluhy o sekularizaci.

Jestliže si církevníci dříve či později najdou svou teologickou parketu, která jim „umožní setrvat v církvi“, se světskými dětmi božími to je mnohem složitější. Zřejmě na to musel upozornit filosof Hejdánek, protože, jak se zdá, české teology přízvěrně misijní problémy moc nevzrušují. Jen tak mezi námi: mám silný dojem, že příchozí nejsou v církvi vítáni. Příklady ze života nechť si každý dosadí podle vlastní zkušenosti. Novodobým pohanům či agnostikům předloží církev jednu z výše zmíněných tří variant správné křesťanské víry (té naší!) a pak spolu s Barthem praví: „Žer, ptáčku, nebo chcípni“.

Ladislav Hejdánek nejen shrnul tuto situaci (zřejmě názorněji než já), ale pokusil se nastínit i možnou odpověď, jež hledá radikálnější formu liberální teologie, v níž by už nešlo jen o interpretaci metafyzických výroků, které nejvíc pohoršují zdravý rozum, ale která by se vracela k Ježíši Nazaretskému. A tady už nastává problém. Při vší úctě k profesoru Hejdánkovi, nemohu souhlasit. Aby mi nebylo špatně rozuměno, já osobně bych se ráda orientovala pouze na Ježíšově učení a zcela bych se obešla bez barvitého metafyzického hávu předmětných výroků určených k věření. Snad jako věřící laik si občas myslím, že se mi to i daří a že jdu tou cestou. Ale jako člověk s určitým, byť omezeným, vzděláním mám silné podezření, že taková rekonstrukce čistého Ježíšova učení není ničím větším, ale ani menším než krásnou iluzí. A nadto, což je mnohem závažnější, nevím, jestli je taková rekonstrukce inspirující a nosná pro ony zástupy necírkevních spolulidí. Je nasnadě, že pozitivistické úvahy na téma, zda jsou slova dodatečně vložená do úst Ježíšovi „lží“, nám nejsou nic platné, protože sama lživost a pravdivost se zde pohybuje v jiných souřadnicích. Ale stejně málo platné nám bude (podle mého skromného názoru) hledat s Hejdánkem nějaké zaručené Ježíšovské učení, které by nás mělo dnes vést. Může se docela dobře stát, že samým osekáváním mýtů se nedobereme k žádnému jádru, ale najdeme jen dutinu uvnitř plodu.

A tu se dostávám k podstatné části své polemiky s Hejdánkovými tezemi, ba možná i s jeho zásadním filosofickým náhledem. Hejdánek je pozorný žák Kanta, ctitel rozumu. Slyší-li o mýtu, bývá velmi temperamentní. Dobře, nebudu zde hájit smysl mýtu v našem životě, to by byla jiná úvaha a vůbec to není jednoduché. Ale dostáváme se zde ke staré otázce, mnohokrát přetřásané, zda je křesťanství náboženstvím. Mnozí vítězoslavně tvrdí, že není. Takovým tvrzením se poměrně elegantně odbourá řada problémů. Především náboženství je skoro vždy trapně iracionální záležitost. Operuje s bohy v podobě zlatého deště, s mnohorukými bohyněmi, s posvátnými žábami – a také například s prázdným hrobem. Jestliže křesťanství není náboženství, pak je jednak lepší než (pohanská) náboženství a jednak jej lze zařadit do kategorií (zdravého) rozumu. Jestliže křesťanství není náboženství, nemusí se ho naši agnostici lekat, je

to především etická konstrukce, odkaz velkého Učitele, jehož mimořádnost zdůrazňovali naši mýtem odkojení předkové pomocí řady poetických obrazů. A opět, nebudiž mi špatně rozuměno, pokud takto eticky chápané křesťanství přináší lidem smysl do jejich života, bohům díky za něj. I naši generaci obohacovaly hluboké snahy Nové orientace a osvěžující Bultmannova sprcha nás zřejmě udržela při křesťanství. A pokud mohu posoudit, mezi vzdělanou mládeží je i dnes nenáboženské křesťanství dost populární. Aspoň do té doby, než se ti studenti zeptají, zda vůbec nějaké křesťanství potřebují – často zjistí, že nikoliv.

Teď si však dovolím tvrdit, že křesťanství není i je náboženstvím. V určité filosofické poloze může podobně jako buddhismus náboženstvím nebýt a věřím, že taková filosofická víra uspokojí tisíce křesťanů (včetně mě). Ale křesťanství je v rámci společnosti také náboženstvím, a nemysleme tu hned na svíčkové staré ženy (báby). Religionistika by se měla snažit vnímat náboženství jakékoliv provenience bez vzednutí adrenalinu. Roduvěrný protestant má křeče z poutí na Svatou horu, ale pravý religionista zaplesá, když na jedné fresce na Svaté hoře najde Pannu Marii zobrazenou ve Stromě života. A pozor – náboženství nepěstují jen katolíci, kolik těch rituálů najde v evangelické bohoslužbě a víře cvičené oko religionisty. A kolik s odpuštěním bohů ctí takový pravý křesťanský monotheista! A ještě dále, kolik bohů uctívají lidé vůbec, i ti atheisté, kolik kultů kvete na každém rohu. Ach Kalvíne, tys to věděl přesně, ale ani ty jsi neunikl, i tvůj fanatismus byl kultěním na výsostech. Nu ano, nebudu zde unavovat čtenáře úvahami o religionistické konstantě v lidském srdci, ale není to nenáboženské křesťanství také jedna velká a krásná iluze?

Ale pojďme ještě o krok dál: Je to všeobecné náboženské třeštění nutně a vždy odsouzeníhodné? Stojí zde rozum proti náboženství a mýtu[,] nebo zde stojí biblický monotheismus proti ohavným modlám? Především religionista pozná, že v Bibli nejde o pravý monotheismus, ale mnohem podstatnější je, jak se izraelská teologie vyrovnala s náboženstvím. Nezničila projevy náboženství, ale integrovala je do dost komplikovaného kultu, kde jim jednak poskytla dostatečný prostor k životu a zároveň si nad nimi udržela (někdy též neudržela) kontrolu a možnost je kultivovat. Teď řeknu něco velice krutého, ale nelze to neříci: Vezměte lidem mýty křesťanské, prázdný hrob, tělo a krev Páně, Syna Božího na výsostech a dříve či později začnou ti lidé uctívat v lepším případě starou Athénu, Apollóna a Afrodítu, v horším pak Arése nebo Háda. Nevěříte? Copak málo lidí zasvěcuje nekriticky svůj život vědě (bez odpovědnosti), umění (bez odpovědnosti), sexu (bez odpovědnosti), válce a smrti (bez rozumu). Kdyby to byli poctiví pohané, kdyby si nehráli na monotheisty či atheisty, aspoň by věděli, že jde o velmi mocné bohy (síly) a že se k nim musí přistupovat opatrně. Jejich kult Athény by mohl zplodit pravou vědu, která hledá pravdu, Apollón by jim dal dary umění a léčitelství, Afrodíta by své ctitele obdařila láskou, Arés by jim posílil srdce odvahou a Hádés by je přijal do své náruče, až by loďka Chárónova přirazila ke břehu podsvětí. Lidé, kteří věřili mýtům, byli často opravdu pověřiví a primitivní, od pasáků koz a pirátů nemůžeme ostatně očekávat valnou teologii nebo filosofii. Ale i poslední otrok věděl či tušil, jak nebezpečné je zahrávat si s mocnými bohy. Hejdánkova filosofie tvrdí, že dávní bohové jsou mrtví. Postmoderní agnostik tvrdí, že jsou ochočení. Bojím se, že obojí je nebezpečná iluze. Pokud tedy hlasujeme pro

nenáboženské křesťanství, měli bychom uctivě obětovat také normálním bohům. Pro někoho je ovšem bezpečnější i přijatelnější obětovat svíčku Panně Marii. Všimněme si, že nejbláznivějších náboženských excesů naší doby se chytají právě ti lidé, kteří nadměrně pracují s rozumem. Nejvíce pošuků nějakého šíleného kultu najdete mezi počítačovými programátory a některými přírodovědci. Stará řecká ctnost uměřenost vedla lidi k tomu, aby nic nepřeháněli. Příliš racionality plodí stejné nestvůry jako spánek rozumu. Příliš mýtů (kterým nota bene musíme věřit podle hesla: zobej ptáčku...) plodí vzpouru zdravého rozumu. Věřím, že profesor Hejdánek žádnému bláznivému kultu nepropadne, je přece veřejným tajemstvím, že pěstuje soukromý kult Paní Pravdy. Dovede propadnout zcela iracionálnímu pathosu. Bohudíky. Nechť je jeho rozum po mnohé dny břítký a nechť jej Paní Pravda střeží. Ale jistě by nám všem obyčejným smrtelníkům, kteří sedáváme u jeho nohou, prospělo, kdyby také někdy zamhouřil oko nad prázdným hrobem, Synem Božím, narozením z Panny, pitím těla a krve atd. (laskavý čtenář nechť si dosadí vlastní sobě drahý mýtus). Je to archaizované a archaizující, ale je to báječně iracionální. Škoda, že evangelíci ani nemohou vychutnat všechny přemety rozumu, kóany kolem transsubstanciacie, které tak osvěžují katolickou teologii, a že jí to vystačilo na dvacet století! Iracionalita prosvícená rozumem, to je paradox, který nejlépe odpovídá paradoxnosti lidské existence.